

ONGNING SHAKLLANISHI VA INSON SHAXSI

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

XUSHMAMATOVA DILNOZA YORMAMAT QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Psixologiya ta'lim yo'nalish talabasi

Annotastiya: ushbu maqolada insonning ongli mavjudot sifatida shakllanishi falsafa, psixologiya va pedagogika fanlarining eng muhim masalalaridan biridir. Ong insonni boshqa tirik mavjudotlardan ajratib turuvchi asosiy belgidir. U insonning dunyoni anglash, uni o'zgartirish va o'zini idrok etish qobiliyatini ifodalaydi. Inson shaxsi esa ongning konkret, ijtimoiy shakllanish jarayonida namoyon bo'lishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'z: odam, ong, inson, individ, shaxs, individuallik, irsiyat, muhit, tarbiya

Аннотация: В данной статье рассматривается формирование человека как сознательного существа – одна из важнейших проблем философии, психологии и педагогики. Сознание – важнейшая черта, отличающая человека от других живых существ. Оно представляет собой способность человека понимать мир, изменять его и воспринимать себя. Личность человека – это проявление сознания в процессе конкретного, социального становления.

Ключевые слова: человек, сознание, индивид, личность, индивидуальность, наследственность, среда, воспитание

Abstract: This article deals with the formation of a person as a conscious being, one of the most important issues in philosophy, psychology and pedagogy. Consciousness is the main feature that distinguishes a person from other living beings. It represents a person's ability to understand the world, change it and perceive himself. The human personality is a manifestation of consciousness in the process of concrete, social formation.

Keywords: man, consciousness, human, individual, personality, individuality, heredity, environment, upbringing

Kirish

Ong tushunchasi va uning mohiyati

Falsafada *ong* inson tafakkuri, hissiyoti, irodasi va maqsadga yo'naltirilgan faoliyatining uyg'un tizimi sifatida talqin qilinadi. Ong — bu insonning tashqi dunyo haqidagi bilimlari, tasavvurlari, g'oyalari va his-tuyg'ularining yig'indisidir. U real borliqni inson miyasi orqali aks ettiradi, ammo bu aks ettirish passiv emas, balki faol, ijodiy jarayon hisoblanadi.

Psixologik nuqtai nazardan ong insonning ichki ruhiy holatini, o'zini va atrof-muhitni anglash, baholash, qaror qabul qilish qobiliyatini ifodalaydi. Shuningdek, ongning asosiy belgilariga **maqsadga yo'naltirilganlik, refleksiya (o'zini anglash), tafakkur, til orqali fikr almashish** kiradi.

Ong — [bu inson miyasining biologik funktsiyasi](#), degan fikr mavjud bo'lib, u odamga atrofidagi dunyo va o'zi haqida qandaydir tasavvurga ega bo'lishga imkon beradi. Ong mexanizmi inson evolyutsiyasi natijasida shakllangan. Ushbu mexanizmning fiziologiyasi to'liq tushuntirilmagan. Nevrologlar orasida ong ma'lum darajada bir qator [hayvonlarga](#), [sutemizuvchilar](#), [qushlar](#), [sefalopodlar](#) va boshqalarga xosdir, degan fikr mavjud.

Ong quyidagilarni anglatishi mumkin:

- behush holatlardan (chuqur uyqu, hushidan ketish va boshqalar) farq qiladigan „uyg'onish“ holati;
- o'z tajribalari va xatti-harakatlari to'g'risida hisobot berish qobiliyatini nazarda tutadigan „aql-idrok“ holati;
- sub'ektiv tajriba hodisalari majmui, jumladan, aks ettirish, o'z-o'zini anglash;
- dunyo haqidagi muayyan munosabat va g'oyalar tizimi .

Akademik E.N.Sokolov ongni „shaxsiy (sub'ektiv) tajribalar oqimi ya'ni tasvirlar, fikrlar, niyatlar va his-tuyg'ularning o'zgarishi“ deb ta'riflagan. "Miya tuzilmalarida paydo bo'ladigan ong — bu tashqi kuzatuvchiga erishib bo'lmaydigan shaxsiy xususiyatdir¹

Ongning shakllanish omillari

Ongning shakllanishi murakkab, ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u **biologik, ijtimoiy** va **madaniy** omillar ta'sirida kechadi.

1. **Biologik omillar** – inson miyasi, nerv tizimi, sezgi organlari va fiziologik tuzilish ongning moddiy asosi hisoblanadi. Ongning mavjudligi uchun miyaning faoliyati zaruriy shartdir.

2. **Ijtimoiy omillar** – ong ijtimoiy muhitda, mehnat jarayonida, muloqot va ta’lim-tarbiya orqali shakllanadi. Insonning jamiyat bilan aloqasi, ijtimoiy tajribasi, til va madaniyatni o’zlashtirishi uning ongini boyitadi.

3. **Madaniy va tarixiy omillar** – insoniyatning tarixiy taraqqiyoti davomida yaratilgan bilimlar, san’at, fan va texnika yutuqlari ong rivojining manbai sifatida xizmat qiladi.

Shunday qilib, ongning shakllanishi tabiiy-biologik asosga ega bo’lsa-da, uning mazmuni asosan ijtimoiy hayot bilan belgilanadi.

4. **Inson shaxsi va uning rivojlanishi**

Shaxs — alohida [indivud](#), mohiyatan yaxlit ijtimoiy-axloqiy olam. U o’zida inson mohiyatini, uning mavjudot sifatidagi qadriyatini mujassam etadi. Shaxs ijtimoiy-gumanitar fanlarda o’z yo’nalishi, tadqiqot obyekti va maqsadi nuqtai nazaridan turlicha talqin etiladi. U o’ta murakkab, ziddiyatli, qarama-qarshi, o’zini o’zi inkor etadigan mavjudot sifatida, biologik, fiziologik, ijtimoiy, ma’naviy, ruhiy, axloqiy va estetik aqlidrok, tafakkur obyekti sifatida, hatto, falsafiy va mantiqiy, yashash huquqi va hayot mantig’i jihatidan tadqiqot manbaiga aylanishi mumkin.

“Shaxs” tushunchasi insonning ijtimoiy jihatdan shakllangan, ongli faoliyat yurituvchi, o’z xatti-harakatlariga mas’ul bo’lgan sub’ektini ifodalaydi. Har bir inson **indivud** sifatida tug’iladi, lekin faqat jamiyat ta’sirida, ijtimoiy munosabatlar jarayonida **shaxs** sifatida shakllanadi.

Shaxsning rivojlanishiga quyidagi omillar ta’sir etadi:

- **Irsiyat (biologik meros)** – temperament, nerv tizimi, aqliy imkoniyatlar.
- **Muhit (ijtimoiy sharoit)** – oila, maktab, jamoa, madaniy muhit.
- **Tarbiya** – shaxs ongini shakllantiruvchi eng faol omil.
- **Faoliyat va muloqot** – inson o’zini jamiyatda namoyon etadigan asosiy shakllar.

Psixolog A.N.Leontyev ta’kidlaganidek, shaxs faoliyat jarayonida shakllanadi. Ya’ni inson o’z faoliyati orqali nafaqat tashqi dunyoni, balki o’z ichki dunyosini ham o’zgartiradi.

Ong va shaxs o’zaro bog’liqligi

Ong va shaxs bir-biri bilan uzviy bog’liq. Ong shaxsning ichki mazmunini belgilasa, shaxs ongni tashqi hayotda namoyon etuvchi real kuchdir. Ongsiz shaxsni tasavvur qilib bo’lmaydi, chunki shaxs o’zini anglash, maqsad qo’yish va ijtimoiy rollarni bajarish orqali shakllanadi.

Jamiyat va shaxs o'rtasidagi munosabat ham bu bog'liqlikni chuqurlashtiradi: jamiyat shaxs ongini shakllantiradi, shaxs esa o'z ongli faoliyati bilan jamiyatni o'zgartiradi. Shu jihatdan ong va shaxs o'zaro ta'sirda doimiy rivojlanish holatidadir.

Xulosa. Ongning shakllanishi va inson shaxsi masalasi insoniyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq. Ong insonning biologik tuzilishida ildiz otgan bo'lsa-da, uning rivojlanishi ijtimoiy hayot natijasidir. Shaxs esa ong orqali o'zining jamiyatdagi o'rnini anglaydi, maqsadlarini belgilaydi va faoliyat olib boradi.

Bugungi kunda yoshlarning ongli va barkamol shaxs sifatida kamol topishi uchun ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash, mustaqil fikrlashni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, ongli shaxs — taraqqiy etgan jamiyatning asosiy tayanchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Abdullayev A. *Falsafa asoslari.* – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
3. Zunnunov A. *Psixologiya asoslari.* – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Leontyev A.N. *Faoliyat, ong va shaxs.* – Moskva, 1975.
5. G'ofurov T. *Falsafaga kirish.* – Toshkent: O'zbekiston, 2021.